

הפקולטה למדעי היהדות

לשכת רב הקמפוס

# דף שבו עי

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמןפרשת נצבים וילך, תשס"ז  
מספר 720

## כריתת ברית בין ה' לעם ישראל

בפרשיות ניצבים-וילך משה רבנו כורת ברית חדשה בין עם ישראל לה'. הברית הראשונה נערכה בעת קבלת התורה בהר סיני. שם, בהיקבץ כל העם, אמר הקב"ה למשה להזכיר לעם ישראל את כל אשר עשה למענו במצרים ולאחר היציאה משם (שמ' יט: ג-ו). כמובן, הצלה זו מחייבת את עם ישראל לשמוע בקול ה' ולקיים את הברית עמו, אך קיום הברית יזכה את עם ישראל במעמד מיוחד: "והייתם לי סגלה מכל העמים... ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם ה-ו). ואכן כל העם קיבל את דברי משה וענה: "כל אשר דבר ה' נעשה" (שם ח). מלבד הבטחה קצרה זו אין התחייבויות אחרות מצד העם. גם בכריתת הברית השנייה נתקבצו כל ישראל. לפי רבנו בחיי היה צורך בברית שנייה כיוון שבני ישראל ביטלו את הברית הראשונה באמרם "אלה אלהיך ישראל" (שמ' לב: ד), כלומר העגל הוא האלוהים של ישראל. לכן חזר משה בארץ מואב וכתב אתם ברית שנייה (ניצבים תכח). על מנת לתת יתר תוקף לברית זו אילץ משה את העם לקבל את הברית באלה ובשבועה. לבד מזה מינה ה' עדים לברית – את השמים ואת הארץ (דב' ל: יט), כי עדים אלה קיימים לעולם. רבנו בחיי מוסיף שהשמים והארץ כוללים את כל צבא השמים וכל האנושות שעל הארץ – כולם הם חלק מהעדות (ניצבים מה), ועדות זו קיימת לעולמים הן לטובה הן לרעה: אם ישמרו ישראל את המצוות יזכו בכל הברכות גם מיד העדים. ואם יעברו על מצוות ה', יד העדים תהיה בהם בראשונה: "ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יכולה" (דב' יא: יז). כלומר העדים לא רק יעידו אלא גם ישתתפו במתן שכרם או ח"ו בעונשם.<sup>1</sup>

על פי דברי חז"ל (סנהדרין קיג ע"א) ה' השאיר בידיו שלושה מפתחות, בהם מפתח הגשמים המשמש אחת מדרכי הענישה של עם ישראל על אי קיום הברית. עצירת גשמים מביא ה' על ישראל בעיקר בגלל שלוש עבירות (יבמות עח ע"ב): א. עבודה זרה; ב. זנות; ג. פוסקי צדקה ברבים (מכריזים בקולי קולות על מתן צדקה אבל אינם מקיימים את הבטחתם אלא מסתפקים בהבטחות). אך שני עקרונות חלים כאן: האחד – גם אם העם יחטא ואף ייענש, הוא ישוב אל ה' בסופו של דבר ויקבל את שכרו. הכתוב: "אתם נצבים היום" מתפרש שכשם שהיום מחשיך בתחילתו ואח"כ מאיר, כך אפלה שלכם עתידה להאיר – "והיה לך ה' לאור עולם וא-להיך לתפארתך" (יש' ס: יט).<sup>2</sup> העיקרון האחר – כל ישראל ערבים זה לזה (סנהדרין כז ע"ב). מהכתוב "אתם נצבים... כל איש ישראל" (דב' כט: ט) לאחר שנאמר ברישא "כלכם" והפסוק אף מפרט חלקים מהעם, לומדים חכמינו שכל ישראל נענשים בעוון איש אחד. והראיה היא מעכן שמעל בחרם, וה' אמר ליהושע "חטא ישראל" (יה' ז: יא). רבנו בחיי מוסיף שגם ההפך הוא נכון, והרבים נושעים בזכות היחיד. בגלל צדיק אחד מתקיים העולם, ככתוב: "וצדיק יסוד עולם" (מש' י: כה).

כאמור, עצירת גשמים היא עונש גם על עבודה זרה הנחשבת לאחת העבירות החמורות. המושג "עבודה זרה" כולל אמונות שונות. יש העובדים לשמש, לירח ולצבא השמים. אמנם הרמב"ם מסביר<sup>3</sup> שלפחות בהתחלה ידעו עובדי הצורות שהן לא הא-לוהים, אבל הניחו בטעות שהיות שה'

<sup>1</sup> ראו רש"י לדב' לב: א וחזקוני לדב' ל: יט.

<sup>2</sup> ראו תנחומא (בוכר) ניצבים ד.

<sup>3</sup> ראו הלכות עבודה זרה, הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם, פרק א.

ברא את הגלגלים ואת כל שאר צבא השמים וציווה עליהם להנהיג את העולם, בוודאי הוא רוצה שנכבד אותם בדיוק כמו שמלך חפץ שיכבדו את שריו. אט אט שכחו האנשים מיהו המלך ומי הם שריו ונשארו עם האמונה שהשליטה היא בידי צבא השמים. על מנת להתגבר על בעיית עבודה זרה כזאת מציעה התורה פתרון: "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דב' ד: 1). שמואל בר נחמני מפרש בשם רבי יוחנן שיש מצווה לדעת לחשב תקופות ומזלות שעליהם נאמר ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים": "איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים? הוי אומר זה חשבון תקופות ומזלות" (שבת עח ע"א). כלומר תלמד מדעים, במקרה הזה אסטרונומיה, כדי לדעת לחשב את התקופות. בדברי הימים (א' יב: לג) נאמר על בני יששכר שהיו בהם "יודעי בינה לעתים", כלומר בקיאים בחישוב תקופות ומזלות וידעו לעבד שנים ולקבוע חודשים. פירוש אחר על חשיבות המצווה של חישוב תקופות ומזלות נתן הרב ברוך הלוי עפשטיין (תורה תמימה דב' ד: 1). לדעתו, המטרה היא להוציא מלבם של העובדים לחמה, ללבנה ולכוכבים שיש ממש בגרמי שמים אלה. המחשב תקופות ומזלות מוכיח שאין לגופים האלה כוח ורצון עצמי, ואפשר לחשב את מהלכם בעתיד. אם כן, העושה חשבונות כאלה מוציא את הטועים מטעותם ומביא כבוד לישראל.<sup>4</sup>

הברית החדשה שכרת משה נעשתה בעדים ובשבועה, לכן היא מחייבת לא רק את הדור שנכח בעת כריתת הברית אלא גם את הדורות שאחריו (דב' כט: יג). רבנו בחיי מסביר שאפשר לכרות ברית עם דורות עתידים, כיוון שהאב הוא שורש והבנים הם ענפים העתידים לצאת מכוח השורש. לכן יכול השורש להביא באֶלָה את הדורות הבאים (דב' כט תלא וראו גם רמב"ן על אתר). חז"ל דרשו (תנחומא יתרו יא) שכל הנשמות שנבראו מבראשית עד סוף כל הדורות השתתפו בברית אף שהגוף עדיין לא נברא. לפי זה פירוש הפסוק הוא: ואת אשר איננו פה – הגוף, עמנו היום – הנפש. חז"ל גם אמרו שכל הנביאים כולם קיבלו את נבואתם בסיני, אבל לא ניתנה להם רשות להתנבא עד זמנם. למרות ההתחייבות לקיים את הברית, ישנם יחידים החיים באשליה שכל אחד מהם יוכל להתחמק מעונש על אי קיומה, בנימוק שהצדיקים הם רבים והוא רק יחיד, ובזכותם הוא לא ייענש (רבנו בחיי שם). הנחמה הזאת, שאין הוא מועמד לעונש, מעודדת אותו להמשיך ללכת בשרירות לבו. הוא משתמש במשפט "בשרירות לבי אלך" לצרכיו, ומסביר שהצרות הבאות על היהודים הן תוצאה מקיום התורה (הברית), ולכן אם לא יקיים את התורה, יראו בו הגויים כאחד משלהם. אבל על זה אומרת התורה מיד שגישה זו לא תצלח: "לא יאֶכָּה ה' סֵלֶח לֹ" – יביא עליו עונשים, כולל עונש הגלות, עליו ועל העם כולו (דב' כט: יט-כח). רק אהבת ה' והדבקות בו הם ערובה לחיים על הארץ אשר נשבע ה' לאבות (דב' ל: יט). הגאולה שתבוא לאחר הגלות תלויה בתשובה (ל: א-י). לפי פירושה של נחמה ליבוביץ', כל פסוק מדבר על תוספת תשובה ובהתאם לכך על תוספת גאולה. לדעתה, גישה זו מופיעה גם בישעיהו (נח: ז). רמב"ן אומר שאת נושא התשובה אפשר לחלק לשני חלקים: תשובה בעבר ותשובה בעתיד. "ומל ה' א-להיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דב' ל: 1). זהו מה שאמרו (שבת קד ע"א): "הבא ליטהר מסייעין אותו". אם תשוב אליו בכל לבבך, הוא יעזור לך. מן הכתובים משמע שמזמן הבריאה הייתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו – להיות צדיק או רשע, שהרי יש בחירה חופשית – זכות בעקבות הבחירה בטוב, ועונש אם יבחר ברע. אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב טבעית. הלב לא יתאוה לדברים רעים. כלומר האדם ישוב למה שהיה לפני שהאדם הראשון חטא, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו לעשות דבר והיפוכו. זה מה שאומר ירמיהו בדבריו על הברית החדשה (לא: ל-לב) – שיתבטל היצר הרע, ונבואה דומה נמצאת גם ביחזקאל (לו: כו-כז).

פרופ' יהושע עברי

מיתר

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

<sup>4</sup> הן הגאון מווילנה הן המהר"ל מפרג חייבו את לימוד מקצועות המדע, כי הם מאפשרים להבין היטב את לימודי הקודש. היצירה הענקית של היקום הנוהגת לפי חוקי הטבע מלמדת על גדלות הבורא. ראו: קול התור פרק ה חלק ב של רבי הלל בן רבי בנימין משקלוב, שער באר שבע, ב"ב תשכ"ט. נתיבות עולם נתיב התורה פרק יד.

